



สำนักศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น

สตรี...ก่อนทวารวดี ?

ที่ วัดพระธาตุบังพวน

กุลวดี สมัครไทย
นักโบราณคดีชำนาญการ
ค้นคว้าและเรียบเรียง

ทรัพย์อนันต์ ชื้อสัตย์
Artwork



วัดพระธาตุบังพวน

ตำบลพระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

วัดพระธาตุบังพวน เป็นวัดสำคัญของอาณาจักรล้านช้าง ตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง มีความเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ของล้านช้าง หลายพระองค์ ไม่ทราบปีที่สร้าง แต่สันนิษฐานว่าน่าจะมีขึ้นแล้วตั้งแต่ สมัยพระยาโพธิสาลราช (พ.ศ. 2063-2090) ต่อมาได้พบหลักฐานศิลาจารึก ตรงกับ พ.ศ. 2105 สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และจารึกฐานพระพุทธรูป บุกทองตรงกับ พ.ศ. 2167 สมัยพระยารวงษาธรรมิกราช เป็นต้น

ภายในวัดมีโบราณสถานสำคัญ คือ เจดีย์ ในกลุ่มสัตตมหาสถาน เจดีย์พระธาตุบังพวน เจดีย์บริวาร และฐานอาคารก่ออิฐฉาบปูน เป็นจำนวนมาก

จากการขุดค้นศึกษาและวิเคราะห์ ด้วยกระบวนการทางโบราณคดี พบว่าหลักฐานทั้งหมดภายในวัด

“ไม่มีรายการใด
ที่เก่าไปกว่า
สมัยล้านช้าง”





สัตตมหาสถาน

วัดพระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย



โพธิบัลลังก์



อนิมิสเจดีย์



รัตนจงกรมเจดีย์



รัตนพราเจดีย์



อชपालนิโครธเจดีย์



ลัตตมหาสถาน

วัดพระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย



มูจลินทเจดีย์ (สระมูจลินท์และมูจลินทวิหาร)



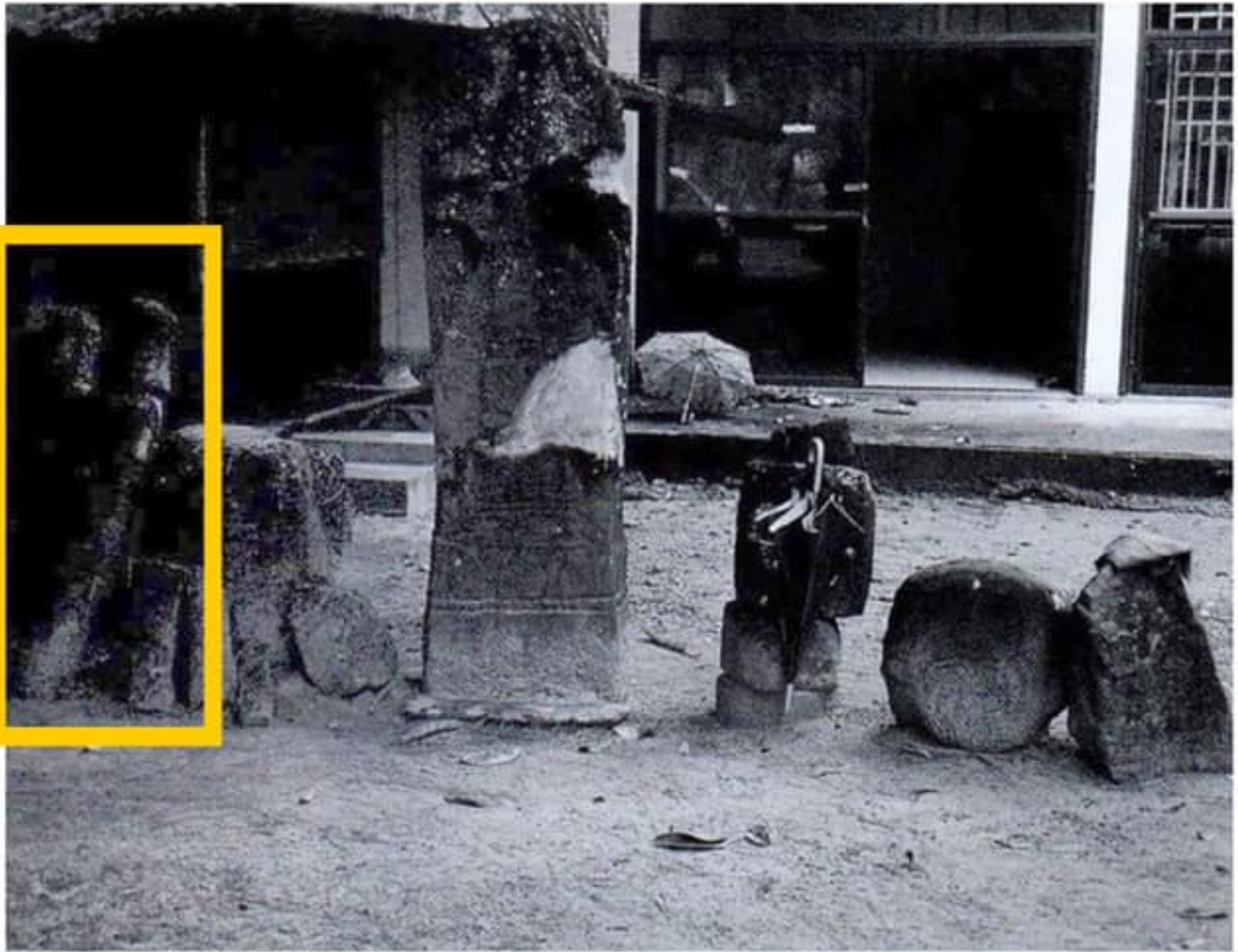
ราชายตนเจดีย์



แล้วใครยืนอยู่ตรงนั้น !?



ประติมากรรมรูปสตรีเปลือยกาย
สลักจากหินทราย จำนวน 2 ชิ้น



โบราณวัตถุในพื้นที่อำเภอท่าบ่อ และอำเภอศรีเชียงใหม่ มักถูกนำมาเก็บรักษาไว้ที่
วัดพระธาตุบังพวน เป็นต้นว่าใบเสมา และชิ้นส่วนศิลาแลงที่ยังไม่ทราบการใช้งานแน่ชัด

เบาะแสดังกล่าวได้รับการคลี่คลายโดย
ศร็คกร วลลิโกดม ระบุว่า เดิมประติมากรรมทั้ง 2 รายการนี้
พบที่สำนักสงฆ์ดงนาคำ อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย
ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของวัดพระธาตุบังพวน
ห่างกันประมาณ 29 กิโลเมตร



ประติมากรรมรูปสตรี ชั้นที่ 1



ประติมากรรมรูปสตรี ชั้นที่ 2



ศรียศกร วลลิโกดม
(2545) วิเคราะห์ว่า
ลักษณะของประติมากรรม
ที่ทำเป็นรูปหญิงเปลือยกาย
คล้ายกับคนท้องถิ่น มีจุดสังเกต
ที่รูปแบบการตกแต่งใบหน้า
และทรงผม ซึ่งมีเครื่องประดับ
คาดนั้น ไม่ปรากฏที่ใดมาก่อน
จึงสันนิษฐานว่า

“ไม่น่าจะ
เกี่ยวข้องกับ
คติความเชื่อ
ในพระพุทธศาสนา”

แต่อาจทำขึ้นเพื่อประกอบ
ในพิธีกรรมบางประการ
อาจจะเกี่ยวกับความ
อุดมสมบูรณ์ หรือความเชื่อ
เรื่องผีในชุมชนดั้งเดิมก็เป็นได้





แหล่งโบราณคดีสำนักสงฆ์ดงนาคร้า ตำบลโพธิ์ตาก อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย

สภาพเป็นเนินดินตั้งอยู่ริมห้วยถ่อน (ลำสาขาของห้วยน้ำโมง) พบโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น กำไลหิน ใบเสมาหินทราย กลองยาสูบดินเผา เป็นต้น แต่ไม่ปรากฏร่องรอยของซากโบราณสถาน

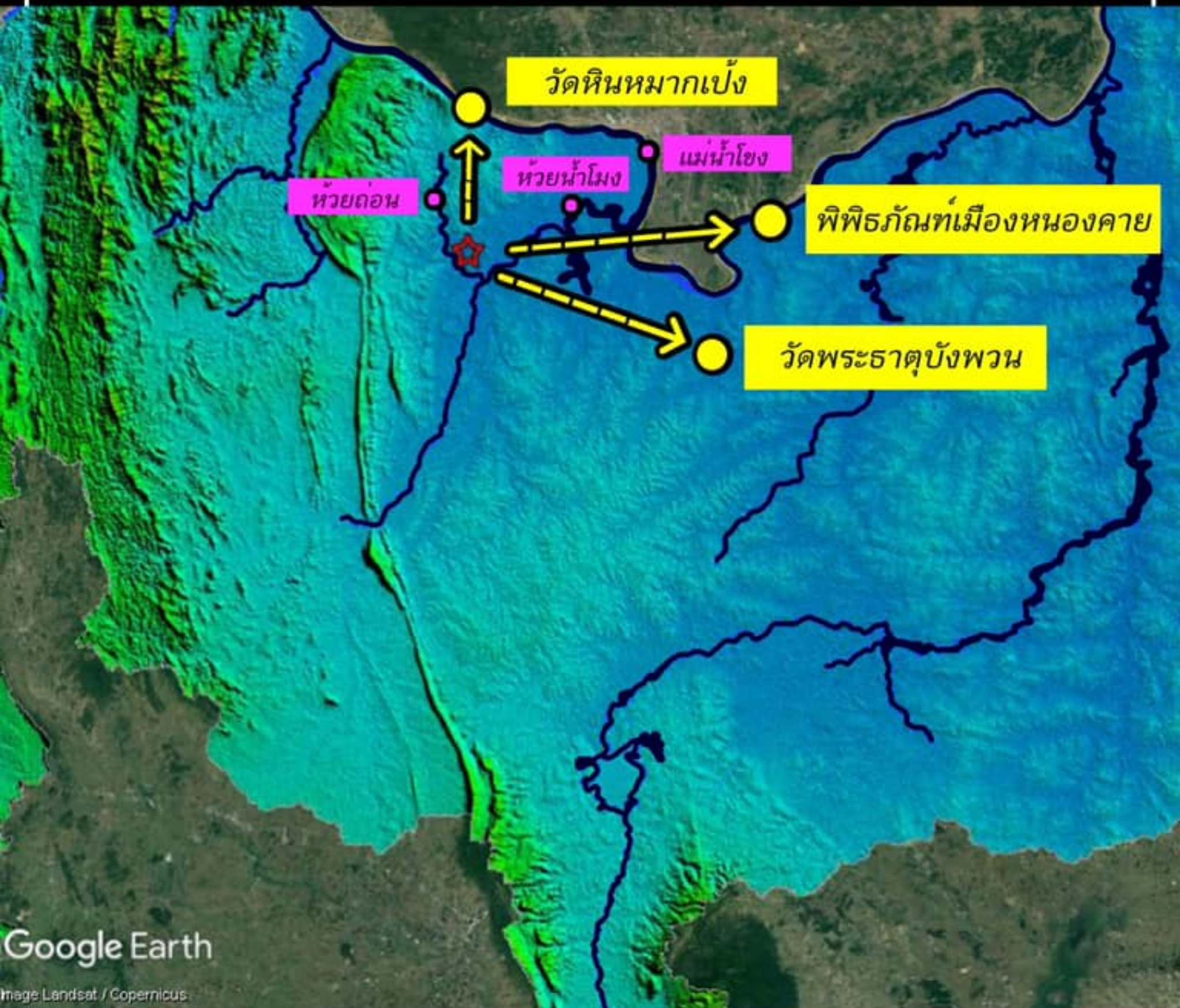
จากหลักฐานที่พบสันนิษฐานว่า มีมนุษย์เข้ามาตั้งชุมชนบริเวณนี้ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย และอยู่อาศัยต่อเนื่องถึงสมัยวัฒนธรรมทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 14-15 หรือ 1,200-1,100 ปีมาแล้ว) ถึงสมัยล้านช้างเมื่อราว 400-200 ปีมาแล้ว โดยหลักฐานที่พบมากที่สุด คือ ใบเสมาหินทรายสมัยวัฒนธรรมทวารวดี

ปัจจุบันมีการเคลื่อนย้ายใบเสมาจากที่นี้ไปเก็บรักษาไว้ตามวัดและสถานที่สำคัญในจังหวัดหนองคายหลายแห่ง เช่น วัดพระธาตุบังพวน พิพิธภัณฑ์เมืองหนองคาย ในเขตอำเภอเมือง และวัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ เป็นต้น



☆ แหล่งโบราณคดีสำนักสงฆ์ดงนาคำ

ตำบลโพธิ์ตาก อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย





ใบเสมาจากแหล่งโบราณคดีสำนักสงฆ์ดงนาคร้า ปัจจุบันอยู่ที่วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย





ใบเสมาสลักภาพเล่าเรื่อง “วิรุณบัณฑิต”

จากแหล่งโบราณคดีสำนักสงฆ์ดงนาคร่ำ
ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานเมืองหนองคาย





“วิรุณบัณฑิต”

เป็นเรื่องราวในทศชาติชาดก
ชาติที่ 9 ของพระพุทธเจ้า
พบในมหานิบาตชาดก
(สูตรนตปิฎก ขุททกนิกาย)
กล่าวถึงเมื่อครั้งพระพุทธเจ้า
เสวยพระชาติเป็นวิรุณบัณฑิต
เสนาบดีแห่งเมือง
อินทปัตถนคร
เป็นผู้มีความสามารถ
ในการแสดงธรรมเทศนา
เป็นที่เลื่องลือไปไกล





ภาพสลักบนใบเสมา
แสดงเหตุการณ์ตอนที่
วิรุณทิตกำลังแสดงธรรม
โปรดปุณณกยักร์ ที่ต้องการควัก
เอาหัวใจของวิรุณทิตไปให้
นางวิมาลาซึ่งเป็นมเหสีของ
วรุณนาค เพื่อหวังจะได้สมรส
กับนางอิรันตี ผู้เป็นธิดาของ
วรุณนาคเป็นการตอบแทน

เมื่อวิรุณทิตทราบถึง
ต้นสายปลายเหตุแล้ว จึงแสดง
ธรรมให้ปุณณกยักร์รับฟังว่า
สิ่งที่นางวิมาลาต้องการนั้น
มิใช่หัวใจที่เป็นอวัยวะภายใน
ร่างกาย แต่หมายถึงการได้
ฟังธรรมเทศนาจากวิรุณทิต
นั่นเอง





สรุป

1.

“ประติมากรรมรูปสตรีทั้ง 2 ชิ้น
และใบเสมาหินทราย
ที่อยู่ในวัดพระธาตุบังพวนนั้น
ถูกเคลื่อนย้ายมาจาก
แหล่งโบราณคดีสำนักสงฆ์ดงนาคร้า
อำเภอโพธิ์ตาก และพื้นที่ใกล้เคียง
ในจังหวัดหนองคาย”



2.

“ประติมากรรมรูปสตรีทั้ง 2 ชิ้น เป็นหลักฐานว่าก่อนที่พระพุทธศาสนาจะได้รับความนิยมในพื้นที่ภาคอีสานตอนบนนั้น พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำห้วยน้ำโมงเคยมีชุมชนสมัยโบราณอาศัยอยู่ก่อนแล้ว (อาจจะสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย) ชุมชนเหล่านี้น่าจะมีคติความเชื่อดั้งเดิมบางประการ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับเพศหญิง ซึ่งอาจจะเป็นคติความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์? หรือการนับถือผี? โดยยังไม่พบหลักฐานที่คล้ายคลึงกันในพื้นที่อื่น แสดงให้เห็นว่าชุมชนที่นี้น่าจะมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมค่อนข้างสูงเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อได้รู้จักและรับพระพุทธศาสนาเข้ามาแล้วก็ทำให้เกิดพัฒนาการต่อเนื่องจนกลายมาเป็นชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี เห็นได้จากการทำใบเสมาหินทรายจำนวนมาก เป็นเครื่องยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองในยุคนั้น”



บรรณานุกรม

- ปติสร เพ็ญสุต. (2552). การวิเคราะห์ภาพสลักวิธูปัณทิตบนเสมา
ทวารวดีในภาคอีสาน. ดำรงวิชาการ. 8(1), 19 – 34.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). จันทบุรีศรีสัตนาคนาน้อย. วารสารเมืองโบราณ.
25 (1), 10-22.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. (2544). โบราณคดีเมืองหนองคาย เล่ม 2. เอกสาร
พิมพ์คอมพิวเตอร์. อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท สำนักงาน
โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น

ขอขอบคุณ

ปรับปรุงภาพถ่ายทางอากาศแบบ 3 มิติ จาก Facebook: มิตรเอิร์ธ-mitrearth